

INHOUD

	blz.
<i>J. W. F. Werumeus Buning, Jacob de bijter</i>	3
<i>A. J. Onstenk, Aan een wereld verloren in schuld</i>	25
<i>Jan H. de Groot, Kerstrijm</i>	35
(Uit: „Een bos boterblommen”)	
<i>A. K. Straatsma, Liet hij zijn sleutel vallen?</i>	37
<i>Ad den Besten, Stille vaste ster</i>	43
(Uit: „Het nieuwe kerklicd” - Bosch & Keuning)	
<i>Wilma, In de Kerstnacht</i>	45
<i>Muus Jacobse, De vlucht naar Egypte</i>	54
(G. F. Callenbach, Nijkerk)	
<i>Co van der Steen-Pijpers, Gods postbode</i>	55
<i>Elisabeth Wijnands, Kom met uw echo door 't heelal</i>	61
<i>M. A. M. Renes-Boldingh, Een late Kerst</i>	63
<i>J. M. van Walsum-Quispel, Engeltje van God</i>	72
<i>C.E.Pothast-Gimberg, De klokken van meester IJsbrand</i>	92
<i>W. Laatsman, De glimlach van God</i>	102
<i>Chr. Pieters, Toen werd het stil</i>	109
(Uit: „De Koppeling”)	
<i>J. W. Ooms, Het feest van Davids handen</i>	111
<i>Marijke van Raephorst, Kerstmis op de Bremberg</i>	120
<i>Max Treu, Het lied dat Bach wèl wilde spelen</i>	130
<i>Jeannette van Luipen-Bronwasser, Wij zijn nooit alleen</i>	141
<i>Willem A. Mayer, Een kerstnacht bij de Maneblusser</i>	151

STILLE VASTE STER

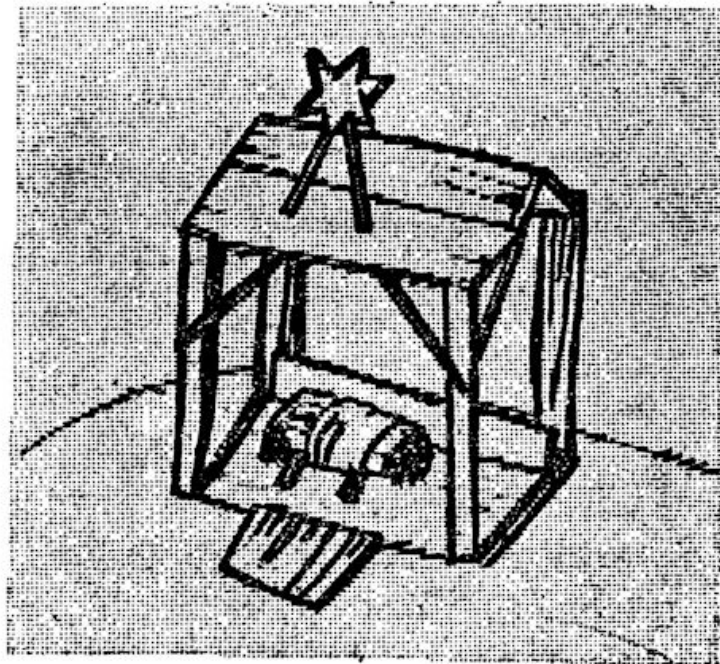
Gij, die alle sterren houdt
in uw hand gevangen,
Here God, hoe duizendvoud
wekt Gij ons verlangen.
Ach, ons hart
is verward, —
leer het op uw lichte
hoge Rijk zich richten.

Want de lichten die wij zelf
aan de hemel stelden,
glinstrend in het zwartgewelf,
sterren, ongetelde, —
al hun glans
dooft nochtans;
dan is heel ons leven
door de nacht omgeven.

God, is dan wat U verliet
uit uw hand gevallen;
mist Gij onze wereld niet
bij Uw duizendtallen?
Blijf niet ver,
doe één ster
in de nacht ons gloren,
of wij zijn verloren!

Christus, stille, vaste ster,
o gij licht der lichten,
waarnaar wij van her en der
onze schreden richten, —
geef ons moed;
't is ons goed,
u te zien, Getrouwe,
uw hoog Rijk t'aanschouwen.

Ad den Besten

Wilma

IN DE KERSTNACHT

Architect Van Wierden zit voor zijn schrijftafel en schuift enigszins wrevelig zijn papieren van zich af.

Op de heilige avond werk je niet, zei zijn vader altijd en daaraan moet hij nu voortdurend denken met duizend dingen, die hij als kind beleefd heeft in het dorp waar zijn vader predikant was.

Eigenlijk had hij liever doorgewerkt. 't Was razend druk! De bouwvakarbeiders konden aan de gang blijven, omdat het winterweer tot nu toe buitengewoon zacht was. Maar vanavond is er iets dat hem dwingt tot luisteren naar de stemmen uit het verleden, want naar de kerstnachtdienst gaat hij niet meer, na het heengaan van zijn vrouw, vandaag juist tien jaar geleden. Hij draait het licht uit en kijkt naar buiten, naar zijn nieuwe wijk met de hoge flatgebouwen en de brede straten. Het is een gewirwar van lichtpunten: gele en rode voor- en achterlichten, groene en rode reclame-verlichting, de straatlantaarns en het uitstromend schijnsel van de helverlichte winkelruiten en woonhuizen. Langs dit nieuwaangebouwde stadsdeel loopt de grote verkeersweg met het nooit zwijgend gedender en gedreun van voorbijschietende auto's. Maar zelfs hier wordt het al druk. Hij denkt aan de prachtige weilanden die opgeofferd moesten worden, aan de schilderachtige boerderijtjes, de landwegen die de akkers doorkruisten. Alles moest weg! Alleen het landhuis met het kleine park rondom heeft hij kunnen sparen. Een mooi, oud gebouw, waarvan hij de bovenkamers bewoont met de huishoudster, een boerenvrouw, een weduwe, wier huis ook weg moest vallen. Ze was niet te bewegen geweest de nieuwe woning die haar was toegewezen, te betrekken. Ze wilde de plek waar ze was geboren en getogen niet verlaten. Nu verzorgde ze zijn huishouding. Beneden woonde de conciërge met zijn vrouw.

Zij hielden toezicht over de grote kamers beneden die verhuurd werden voor bijeenkomsten, en over het kleine park waar kinderen veilig konden spelen en oude mensen konden rusten en zich daarbij toch verbonden voelen met het grote leven dat eens toch ook hun belangstelling had gehad, al zag de wereld er nu heel anders uit dan toen zij jong waren.

't Is alles mooi en goed, denkt hij, we hebben tenminste gedaan wat we konden om alles zo mooi en zo goed mogelijk te maken.

't Begint nu heel druk op straat te worden. Voetgangers, fietsers, auto's die zich allemaal in dezelfde richting bewegen, naar de Randkerk waar de middernachtdienst zal gehouden worden.

Als Van Wierden de klok hoort luiden, keert hij zich van het venster af, draait het licht aan en gaat weer naar zijn schrijftafel. De papieren raakt hij niet meer aan. Wie kan zo laat in de avond werken bij het gelui van de kerstklokken, die de oude herinneringen wakker roepen zodat ze opstaan en hem meevoeren naar zijn kindertijd in de dorpspastorie?

De meerderheid van de gemeente was strak rechtzinnig, maar heimelijk werd er toch nog geloof geschonken aan het bestaan van weerwolven en stupen, aan begrafenistoeten die je na zonsondergang kon ontmoeten. Wee, als je dan midden op de weg liep. Dan werd je door onzichtbare handen opgetild en pardoes in de sloot gezet. Hij zelf geloofde er natuurlijk niet aan, maar hij bleef toch voorzichtigheidshalve 's avonds aan de kant van de weg lopen.

Hij had ook dominee willen worden, net als zijn vader. Niemand, zelfs zijn moeder niet, heeft ooit geweten waarom hij op een goede dag plotseling van plan veranderde. Hij zelf weet er nog alles van tot in de kleinste bijzonderheden.

De meester op de dorpsschool was heel anders dan zijn vader. Hij had er blijkbaar een genoeg in om over hel en verdoemenis te spreken. Van de hemel kan je niets weten, zei hij altijd, van de hel wist hij alles en eens maakte de meester het zo bont dat een van de kleine meisjes begon te huilen en hij zelf bang was geworden, doodsbang.

In 't speelkwartier zat hij met twee vriendjes in het gras bij de wegkant te praten over wat de meester had verteld.

Jan Prinsen zei onverschillig: 't zal mij een zorg zijn, als er een God is, zegt mijn vader, dan zal Hij toch wel een God van liefde zijn, hij gelooft niet dat er een hel is.

En Klaas den Ouden zei: mijn pappa gelooft wel dat er een hel is, maar hij denkt dat de hemel altijd bezig is de hel leeg te pompen, net zo lang tot er niemand meer in is.

Dat leek hem wel een beetje raar, van dat pompen, maar hij dacht: als ik thuiskom, vraag ik het dadelijk aan mijn pappa, die weet 't natuurlijk wel.

Ja, en toen hij thuiskwam, was hij direkt naar de studeerkamer gelopen, daar mocht hij altijd maar zo in, ook al was pappa aan zijn zondagse preek bezig. Hij was helemaal buiten adem, zo bang was hij.

„Pappa, de meester heeft zulke akelige dingen van de hel verteld! Fietje Derks begon zomaar te huilen van angst, maar Klaas z'n pappa zegt 't heel anders, die zegt dat de hemel bezig is de hel leeg te pompen.”

„Ja, mijn jongen, ik denk dat de vader van Klaas dichter bij de waarheid is dan de meester, maar ik moet deze brief afschrijven, daar is haast bij, straks zullen we er samen eens verder over praten.”

Maar dat straks kwam niet, kwam nooit. Wat is dat toch, dat je nooit iets vragen kan?

Als er niet dadelijk antwoord komt zodra het deurtje even opengaat, dan valt het weer dicht en alle vragen blijven dan achter slot en grendel.

Mijn vader vergat dat straks en bij mij was het deurtje dichtgevallen.

Ik vroeg niet meer, maar ik dacht: nooit van mijn leven wil ik dominee worden, ik wil niet over de hel praten, ik wil er niet aan denken, 't is gemeen.

Maar van dat ogenblik af hurkte er een kleine donkere angst in

't diepst van mijn wezen. Ik droomde er 's nachts van en ik kon niets zeggen, niets vragen, 't wou er niet uit.

Toen ik de lagere school had afgelopen, vroeg moeder mij op een avond: weet je al wat je worden wilt... och, ik weet het eigenlijk al: dominee natuurlijk, net als je vader.

Ik weet nog dat ik vuurrood werd en dat ik zo hard „nee” zei dat moeder ervan schrok.

„Maar wat wil je dan,” vroeg ze.

„Huizen bouwen, prachtige huizen.”

„Hoe kom je daar nu bij?”

En toen begon ze opeens te lachen. Ik hoor het nog. 't Was zo'n klare lach!

„Dan wil je dus bouwmeester worden, een meester in het bouwen van huizen, dat vind ik ook prachtig! Want weet je, mijn jongen, eigenlijk moet ieder mens bouwen, dat hoort bij het mensenleven. Die niet bouwt, verachttert, verarmt, vereenzaamt.” Ik begreep toen niet goed, wat ze bedoelde, ik zag alleen dat ze zo mooi was, zo heel mooi!

Nu weet ik wat ze bedoelde.

Even later zei ze opeens: „Als je niet aan iets bouwt, leef je eigenlijk niet, dan word je geleefd. Op elk terrein van het leven moet gebouwd worden, anders kom je bij de negatie terecht.”

Ik geloof dat moeder toen met zich zelf aan het praten was, niet met mij. Daarna zweeg ze een hele poos, en zei toen: „Dus je weet heel zeker dat je geen dominee wilt worden?” En ik zei: „Ja,” maar weer zo hard dat moeder schrok, ze schrok heel erg.

Hij weet nog heel goed hoe hij het eruit perste en hoe zijn moeder hem aankeek.

Na een poosje zei ze: „Dan moet je dus naar de MTS of naar Delft.”

Moeder ging drie jaar later al heen.

Dan dwalen zijn gedachten naar zijn vader, die zijn laatste levensjaren doorbracht in een flat door zijn eigen zoon ge-

bouwd, die toch eigenlijk, eigenlijk, wel dominee had willen worden, maar op de vlucht was gegaan voor de kleine angst, die hij nauwelijks meer een naam kon geven, nu hij met zoveel zekerheid het bouwvak had gekozen en met zoveel geestdrift en succes grote bouwplannen ten uitvoer had gebracht. Kort voordat zijn vader heenging, hadden ze samen nog een goed gesprek. Het was een zoele zomeravond, ze zaten voor de openslaande tuindeuren met het gezicht op het kleine rozenpark; de rozen stonden in volle bloei.

Toen begon zijn vader plotseling: „Hoe kwam het toch dat je opeens van gedachten veranderd was en geen predikant wilde worden? Als kleine jongen wou je altijd net als ik dominee worden. Je kwam toen juist van de lagere school en je moeder was een beetje geschrokken van de beslistheid waarmee je nee zei. Je had als jongen van twaalf jaar al wat je nu nog hebt: je drukte je lippen zo stijf op elkaar alsof je bang was dat je een enkel woord van verklaring zou ontsnappen. Je moeder heeft het dadelijk aanvaard, dat weet ik zeker.

Ze was bang je in de verkeerde richting te drukken. Ik had er meer moeite mee en eerlijk gezegd vind ik het nog altijd jammer, al heb je ook een mooi vak gekozen.”

Toen moest ik hem wel alles vertellen, van wat de meester op school had verteld over de hel. Ik werd toen voor het eerst geconfronteerd met pijn waaraan nooit een einde zou komen, als straf voor de zonde. Ik ben toen zo geschrokken dat ik de hele nacht heb wakker gelegen en nog vele nachten daarna. Toen heb ik mijn kindergeloof verloren en wou geen dominee meer worden.

„Maar waarom kwam je dan niet dadelijk bij me, je wist toch dat je altijd bij me mocht komen als je met iets geen raad wist, al was het maar een wielkje dat van je dierbare karretje was afgelopen, dat karretje met het bruine en witte paardje?”

Hij lachte toen hij dat weer uit de oude doos haalde. „Weet je nog? Al was ik ook verdiept in mijn preek voor de zondag, ik hielp jou 't eerst!”

„En toen juist niet, vader, u was aan een brief bezig waar haast bij was en toen zei u; straks, dan zullen we er samen over praten. Maar u vergat het en toen viel het deurtje bij mij dicht.” Het was eruit eer ik het wist. Er volgde een lang, smartelijk zwijgen. Ik zag dat er tranen over zijn wangen rolden. „Vergeef me, jongen,” dat was het enige woord dat hij sprak en ik kon alleen maar zijn hand grijpen en vasthouden. De dag daarna ging hij heen.

Dan dwalen zijn gedachten verder weg naar zijn enige zoon Edo, die naar Zuid Afrika emigreerde. Hij had de ruimte nodig, dat was zeker, maar hoe kwam het dat er geen wezenlijk contact was tussen hem en zijn enig kind? Hij had het diepe contact met zijn vader kunnen bewaren, ja misschien omdat hij eigenlijk toch dominee had willen worden . . . als die angst er maar niet geweest was.

Hij heeft zijn zoon nooit enige dwang opgelegd, maar er was nooit een positief iets-willen bij hem. 't Was altijd: geef me de ruimte, vader, als ik de ruimte maar heb. Wel, hij hééft hem laten gaan, naar Zuid Afrika. Zijn schaarse brieven vertelden niet veel van wat hij daar uitvoerde. Alleen kwam er een paar jaar geleden bericht dat hij een zoontje had, geen adres, niets! Edo wilde blijkbaar geen contact, moeilijk was dat!

Van Wierden weet niet, hoe lang zijn gedachten „daarginds” waren. Ze keerden pas terug op het geluid van vele voetstappen op straat beneden.

Hij stond op en sloeg nog even het venster open; de nachtdienst was geëindigd, de kerkgangers keerden naar huis, 't werd hoog tijd om naar bed te gaan.

Beneden hoorde hij gerucht, de conciërge en zijn vrouw natuurlijk. Hij sloot het venster, draaide het licht uit en ging naar zijn slaapkamer, vermoeid van al het denken aan vroeger.

Stille nacht, heilige nacht . . .

Er wordt zacht op de deur geklopt. De deur gaat open. Het

slot knarst niet zoals gewoonlijk, en even zacht komt er iemand binnen, een lichtgestalte, die zijn bed nadert en zich geruisloos op de stoel zet aan het voeteinde van zijn bed. Hij hoort een stem die tot hem spreekt, heel duidelijk:

„Je wou immers een gesprek hebben, het gesprek dat niet kon plaatsvinden toen je nog een jongen was? De deur is nu open. Ik ben je geboorteengel, je weet wel, die waarvan het Woord spreekt. Ik was bij je toen je het levenslicht zag, ik vergezelde je op alle wegen die je bent gegaan. Ik heb vrije toegang tot de Vader in de hemel, zoals jij het had bij je aardse vader. Je was in de war over hemel en hel. De angst voor de hel was er al en brak naar buiten toen de meester erover sprak. Die angst is er nog!

Is er nog, hoort hij zichzelf herhalen. Is er dan toch een hel? Het kan niet waar zijn! De gedachte alleen al dat een mens tot in alle eeuwigheid in ellende zou verkeren is niet te dragen. „Het is de godverlatenheid.”

De stem die dit antwoord geeft, is omfloerst door droefenis. „In de godverlatenheid kan niemand leven en dit is het vreselijke, dat niemand er ook in kan sterven; daarom is ze absoluut voor wie erin verkeert.

Toen zweeg de engel . . .

Het angstzweet begint de man op het bed uit te breken.

„Zeg mij toch,” smeekt hij, „is er nog uitredding uit deze hel? Waar ergens ben je dan, wie komen er?”

„Zij die geen naaste hebben . . .”

Er volgt een stilte als van de dood. De man op het bed is verstijfd van schrik. Hij weet niets meer dan dit laatste engelwoord: die geen naaste hebben . . .

Eindelijk brengt hij er met moeite uit: „’t Is kerstnacht, de Zoon van God kwam toch voor de verlorenen! Als je in het dodenrijk bent, kan je de naaste niet meer vinden, in de hel nog veel minder . . .”

„Heb je dan nooit de schreeuw aan het kruis gehoord? Tot in de hemelen toe kon je die schreeuw van godverlatenheid horen.

Hij was daar! De God- en mensenzoon. Hij is de naaste . . .”
Toen zag de man op het bed dat de lichtgestalte zich verhief en als in een nevel verdween.

Met een schok werd Van Wierden wakker uit deze waandroom. Hij hoorde gerucht beneden en even later ook gestommel in zijn studeerkamer. Zijn huishoudster was blijkbaar al bezig zijn kamer in orde te maken. Hij keek op zijn horloge, zeven uur, nog te vroeg om op te staan op deze eerste kerstdag. Hij tracht zich die wonderlijke waardroom te herinneren.

Ja, daar zat het lichtende wezen en hij kon ermee spreken over hemel en hel, over de naaste, over de schreeuw op het kruis: mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten . . .

Dat was dus het allerergste dat de Zoon niet meer wist, dat Hij en de Vader één waren. Dat was de hel! En daarom, daarom dus kon Hij te hulp komen die in de godverlatenheid leefden. Hij kon in de hel doordringen en helpen. Ja, heeft zijn vader niet op een Goede Vrijdag gezegd dat Jezus nooit zo dicht bij de Vader was als toen Hij deze schreeuw naar de hemel zond . . .

Er daalt een diepe vrede in het hart van Van Wierden. Het kind van Bethlehem en de man van smarten zijn één! Dat weet ik nu voorgoed. Dan denkt hij aan Klaas, zijn schoolkameraad, die zich troostte met wat zijn vader zei: dat de hemel altijd bezig is de hel leeg te pompen . . . hij moet glimlachen als hij daaraan denkt. 't Was wat zonderling uitgedrukt, maar 't is in elk geval zeker, dat de mens, in die hel het licht van Christus ontdekt, als zijn hart ernaar hunkert.

Van Wierden ligt maar stil te luisteren, te denken, tot hij de telefoon hoort rinkelen. Op kerstmorgen?

Hij hoort haastige voetstappen van juffrouw Mante, hij hoort haar ietwat schelle stem: ja, o . . . moet meneer zelf aan de telefoon komen? . . . Ik zal hem waarschuwen. Hij is al uit bed en schiet in zijn kamerjas. Dan klopt juffrouw Mante.

„Architect Plantinga is aan de telefoon, hij wil u zelf spreken,” zegt ze met een geheimzinnig lachje op haar gezicht.

Plantinga, wat zou die hebben? En dan luistert hij . . .

„Langslaper” roept Plantinga, „ik heb goed nieuws voor je! Je raadt nooit wie er gisteravond voor mijn deur stond, jouw zoon uit Afrika, met vrouw en kind! ’t Is nog dezelfde deugniet, altijd had hij van die bijzondere verrassingen. Ik heb de hele zaak in hotel Atlanta ondergebracht om te slapen en te ontbijten, ik breng ze zelf bij je, over een half uur kunnen we er zijn . . .”

Weg is de stem!

Van Wierden staat nog bij de telefoon, vergeet de hoorn op de haak te leggen. Hoe wonderlijk na deze nacht! En nu zet God hem op deze kerstmorgen middenin de realiteit van het leven op aarde, zet hem, de vader, als naaste, bij zijn zoon, die voor hem een vreemde was geworden en misschien zoekt „thuis” te komen. werkelijk „thuis”.

Maar de deur is nu opengegaan. De deur blijft open!

„En jij mag spreken en ik zal luisteren, zoals ik nog nooit geluisterd heb, mijn jongen, mijn jongen.”

Hij zegt het hardop.

Dan pas legt hij de hoorn weer op de haak en geeft aan jufvrouw Mante orders voor een feestelijke ontvangst.

Dan gaat hij zich haastig kleden. Maar de man, die van geen beven weet als hij zijn grootse bouwplannen volvoert, merkt dat zijn handen trillen, terwijl hij zacht in zichzelf herhaalt: . . . mijn zoon; mijn zoon.

C. E. Pothast-Gimberg

DE KLOKKEN VAN MEESTER IJSBRAND

„Meester Ijsbrand heeft zeker wel gezien, dat onze toren bijna geheel hersteld is?”

De deftige heren burgemeesteren van het stadje stonden allen in de kleine werkplaats van de klokkengieter en vulden de ruimte met geglans van fluweel en brandheldere gesteven befen. Meester Ijsbrand sprong recht, hij trok met een zwierige armbeweging zijn baret van het hoofd en zijn jong, vrolijk gezicht was een en al spanning in afwachting van de opdracht, die nu zeker volgen zou.

De heren moesten eens weten, hoelang hij al op hun komst gewacht had. En sinds de vorige week de laatste steiger van de machtige Dom op het Kerkplein was neergehaald, had hij bijna niet meer kunnen eten van verwachting.

Nu moest de opdracht komen! De opdracht, waarvan hij gedroomd had sinds de hevige brand enige jaren geleden de oude toren, die hoog en trouw over de huizen van het stadje uitzag, had verwoest.

Zijn hart klopte in zijn keel onder de zorgeloos gestrikte stropdas, want daar kwamen de woorden, die zijn bloed aan het tintelen brachten. Een van de oudste magistraten schraapte zijn keel en ging langzaam en plechtig voort: „Nu vraagt het bouwwerk om een carillon waarop de beiaardier weer zijn liederen zal kunnen spelen, dat het klinkt over het marktplein.” Hij kuchte en ging verder: „Ook heeft de uurwerkmaker een torenklok met een slagwerk ontworpen. Elk heel en elk half uur zullen een man en een vrouw beurtelings met een hamertje op een klok slaan. Ook die klok moet gij gieten.”

Meester Ijsbrand vertrouwde zijn oren niet, want nog waren de heren niet uitgesproken: „En dan stellen wij ons voor één grote klok in de toren op te hangen, die luiden zal bij vreugde en droefenis. Wij zouden het op prijs stellen, als deze klok voor

het eerst op Kerstavond zou kunnen klinken.”

De jonge Meester IJsbrand knikte ijverig en nog voor de raadsheer was uitgesproken, stamelde hij: „Een mooie opdracht, voorwaar een mooie opdracht.” Hij keek naar buiten over het ruime marktplein naar de oude, vertrouwde toren, die eindelijk weer in zijn vroegere trotse glorie machtig en toch sierlijk tegen de strakblauwe lucht afstak. „Ja, ja,” zei hij na de besprekingen. „Ik dank de heren en ik hoop tot ieders goedkeuring te zullen werken.”

Buigend liet hij de voorname bezoekers uit en toen danste hij naar de woonkamer achter de werkplaats, waar Griete, zijn jonge vrouw, te naaien zat. Haar voet douwelde op en neer aan de schommelwieg, waarin een kleine IJsbrand met gezonde rode wangen rustig lag te slapen. „Griete, Griete!” IJsbrand trok haar omhoog uit haar stoel. „De toren zal weer zingen door mijn hand!”

Een ogenblik keek Griete verbaasd, dan begreep ze wat de heren raadsleden van het stadje zoëven in de werkplaats hadden besteld en ze begon te lachen over haar hele wezen. „O, IJsbrand!” riep ze, maar meteen legde ze een vinger op de mond en keek verschrikt naar de kleine jongen, die eventjes bewoog in zijn slaap en met zijn dikke vuistjes in zijn gezicht boende. Fluisterend praatten ze verder, maar IJsbrand was te ongedurig. 't Liefst was hij meteen begonnen. Hij liep alweer naar de werkplaats en kwam meteen terug ook: „En de luiklok moet de komende Kerstdienst inluiden!”

In zijn werkplaats greep hij koortsachtig naar een paar tekeningen. Ontwerpen, die hij al klaar had liggen als het lot hem gunstig was en hij een stem mocht geven aan zijn dierbare toren. Als klein kind had hij gewoond in diens schaduw en gespeeld in het oude portaal, als het hek open stond en de koster zong bij het orgel. Later was de koster zijn leermeester geworden en had hij zelf mogen fantaseren op het orgel en trok hij zondags mee aan het klokketouw.

En toen was het begonnen. Als daar boven zijn hoofd de klok

langzaam kantelde in de klokkestoel en een dringende stem uitzond, die de mensen noodde tot de kerkdienst, dan droomde hij dat hij die klok zelf gemaakt had. De droom werd werkelijkheid: hij was nu klokkengieter, maar hij moest nog naam krijgen. En de klokken in de gerestaureerde toren zouden hem bekend maken, zijn naam zou meegalmen in het bronzen gebeier boven uit de beroemde toren.

De andere dag begon hij aan zijn werk. O, hij wist, hoe de klank worden moest. Zingen moest de luiklok. Daarin zou hij iets meegieten van zijn eigen onbekommerde blijheid. Zingen zou hij op de gewijde feestdagen en op de heilige Kerstavond en vreugde beieren in de harten van de mensen. Koortsachtig werkte hij. 't Was al najaar en de tijd drong. De gietvorm wachtte, terwijl hij nauwkeurig berekende, hoe de verhouding moest worden van de metalen voor de klokspijs; zoveel zilver, ijzer, brons en koper.

Griete mopperde wel eens: „Je zult nog ziek worden en je klok niet eens horen luiden: vannacht heb je weer haast niet geslapen.”

„Ik kon niet slapen, de hele nacht heb ik liggen bedenken, wat het randschrift van de klok moet zijn. Maar nu heb ik het gevonden:

„Ik lui het blijde leven,
Dat God ons heeft gegeven.”

Vol verwachting stonden de mensen eindelijk op Kerstavond om de toren. De priester had de klok gewijd en nu mocht hij geluid worden. Daar tuimelden de eerste klanken door de galmgaten naar buiten: blijde, lichte klokketonen, die juichten in de stille Kerstnacht. Bevend van spanning stond IJsbrand in het kerkportaal. Boven zijn hoofd galmde de klare stem. Zo was het goed. Vermoeid leunde hij tegen de muur en dronk de muziek van zijn klok in.

Hij stond er nog, toen de klokkelouder naar beneden kwam gestommeld en de stem in de toren al lang zweeg. Griete kwam

hem halen voor de kerkdienst. De mensen knikten hem toe. Als een kind zo blij en gelukkig zat hij naast haar en luisterde naar het oude Kerstverhaal. Het was hem zo wonderlijk licht te moede, als hij dacht aan het Kindeke, dat eenmaal geboren werd in een stal. Als hij zijn ogen sloot, zag hij voor zich de kribbe in een aureool van verwachting. De kribbe, als een blijde belofte voor een rijk, gezegend leven.

Na deze avond kon IJsbrand vol zelfvertrouwen aan de andere klokken beginnen. En na een poos zong ook het carillon weer op de marktdagen. De wijskes dartelden vrolijk door de lucht, de wind speelde met de tonen en strooide ze uit over de stille straten van het stadje.

De inwoners werkten er rustig en tevreden bij en de naam van Meester IJsbrand werd bekend tot ver buiten de muren.

De luiklok luidde bij geboorte en dood. De mensen hoorden zijn stem graag, want een geboorte werd met vreugde ingeluid en was het niet Gods wil, dat voor en na een mensenziel werd opgeroepen tot het koninkrijk der hemelen?

Maar vreugde en leed wisselen elkaar niet altijd zo vredig af in het leven: eens op een dag kwam er een vreselijke gast de poorten van het stadje binnen. Hij droeg een lange, grauwe mantel over zijn magere, uitgeteerde leden en zijn ogen fonkelden koortsachtig in zijn hoofd. Hij sloop van huis tot huis en zette op elke deur zijn onverbiddelijk teken. Dan kwam hij onzichtbaar binnen en blies zijn zieke adem over de peluwen van hen, die argeloos lagen te slapen. Grimmig deed hij zijn werk, geen huis sloeg hij over. Met zijn dorre hand streek hij de kinderen over het voorhoofd, en zie, ze verbleekten en hun voeten, die daareven nog huppelden langs de straat, sleepten zich verder voort als door een hoge laag mul zand... De moeders wiegden hen wanhopig in haar armen, maar de vreemdeling zwaaide met zijn grauwe mantel ook over haar en tegen de morgen stierven beide, moeder en kind...

Meester IJsbrand stond radeloos bij het ziekbed van zijn kleine jongen. „Griete,” stamelde hij, „Griete.” De moeder wiegde

het zieke ventje op haar schoot; soms drukte ze hem wanhopig aan haar hart in een machteloze poging iets van haar eigen levenskracht aan het kind mee te geven. Zo liet IJsbrand haar achter, om zijn luiklok te gaan luiden, want ook de koster was door de ziekte gegrepen.

„Lui de klok voor onze doden, Meester IJsbrand,” zeiden de vroede vaders hem. En IJsbrand slingerde aan het klokke-touw . . . De klok zong met vreugdevolle tonen over de eerste begrafenissen, droevige stoeten, die door de grauwe morgen voorttrokken. Al vaker klonk zijn stem en na een paar dagen beierden zijn tonen zonder ophouden over de getekende stad, waar men zijn doden in een laken gespeld, haastig buiten de poorten bracht. Geen huis dat niet rouwde, geen deur die de gevreesde vreemdeling had overgeslagen.

IJsbrand stond daar, doodsbleek, met gloeiende ogen. „Lui dan, mijn klok! Lui dan!” smeekte hij, als de klok zijn opgewekte tonen uitzond over de sombere stoeten, die haastig naar de stadswallen trokken.

„Nee, niet zingen! Heb je dan geen hart? Schrei dan over Griete en IJsbrand, die vanmorgen zijn weggedragen. Schrei dan, ik smeeek het je.” En hij rukte aan het touw zodat de lichte klok heen en weer bonkte in de klokkestoel, maar zijn stem bleef hoog en als onberoerd.

De hand van IJsbrand gleed machteloos langs het touw om-laag . . .

De vreemdeling had zijn werk gedaan. Nog maar een enkele maal spookte zijn vale schaduw langs de huizen, nog een enkele maal trok een sombere stoet door de stadspoorten. De klok, die alleen gemaakt was voor betere tijden, kon niet schreien. De luiklok zweeg, zijn blijde stem paste niet bij deze grauwe dodendans.

Urenlang zat IJsbrand over zijn tekentafel gebogen; maar hij arbeidde niet, zijn stift trok doelloze figuren op het papier en

vaker nog lag het krijt stil en staarden zijn ogen naar buiten, waar de toren, ernstig en onaantastbaar, op de smartelijke mensen neerzag . . .

Wel gingen ze 's zondags op naar de kerk, maar geen klokke-ton nodigde hen uit, want niemand verlangde ernaar de klok te horen juichen over zijn nood.

Weer werd het najaar. Donkere wolken joegen langs de hemel. En vaker stond Meester IJsbrand bij het raam en staarde naar de torentop, waarin zijn klok stom en stil wachtte. Ja, wachtte, op hem, dat voelde hij, dat wist hij. De klok wachtte op zijn meester, de klok wilde weer luiden met een zware toon, die niet meer heenlachen zou over hun ongeluk. Zijn trotse, hoge vriend moest weer kunnen spreken tot de mensen aan zijn voet. Weer stond Meester IJsbrand voor de heren burgemeesteren. 't Leek lange jaren geleden, dat hij met hen praatte als een zorgeloze jonge man, het hart vol verwachting; nu stond hij daar gebogen en moe en smeekte hen, of hij de luiklok mocht omgieten, zodat haar stem mee kon rouwen met de treurende mensen.

Het werd hem toegestaan. En weer werkte IJsbrand, maar ditmaal vloog de tekenstift niet koortsachtig over het papier. Hij werkte langzaam en gedegen. Soms hief hij het hoofd luisterend op, maar boog het meteen weer, als betrapt . . . Er klonk geen wiegeliedje uit de achterkamer en geen kleine IJsbrand kraaide zijn levenslust uit. Hij smolt de oude klok om; zonder dat het hem deerde, zag hij de brokken uit elkaar vallen in de smeltketel. Veel brons voegde hij bij de klokspijs, want de toon moest zwaar en dreunend worden. En met vaste hand dreef hij er het randschrift in:

„'t Moet al dood,
Klein en groot,
Arm en rijk,
Al gelijk!”

„Op Kerstavond, de eerste na de grote ziekte, moet mijn klok de mensen weer oproepen naar de kerk,” dacht hij. „Naar de dienst van Hem, Die ons voorging in het lijden.”

Zo gebeurde. De klok luidde op Kerstavond. IJsbrand zelf hing aan het klokketouw. Hij hing eraan met zijn hele gewicht, want maar moeizaam was de klok heen en weer te krijgen . . . Eindelijk, daar schreide zijn stem zwaar en donker: „Waarom? Waarom?”

IJsbrand bleef luiden nog lang nadat alle mensen binnen de kerk waren. Zijn klok schreide zijn eigen leed uit en dat van hen allen, binnen deze muren verenigd. Iemand leidde hem zachtjes weg van het klokketouw de kerk binnen. De eerste ogenblikken luisterde hij als verdoofd naar de Kerstpreek. Daar onder de kansel stond weer de houten kribbe, maar IJsbrand zag die niet. Achter de kribbe doemde voor zijn doffe ogen, groot en onverbiddelijk het kruis op. Dreigend strekte het de armen uit over de deemoedige mensen aan zijn voet.

IJsbrand boog het hoofd en met de handen voor zijn brandende ogen wist hij dat het zo goed was: Met elkander herdachten ze hier de geboorte van Hem, Die het leed van de wereld op zijn schouders nam en Die het kruis oprichtte in het mensenhart.

Voortaan luidde hij trouw zijn klok. Hij kon maar niet genoeg krijgen van die stem, die door tranen heen tot de mensen leek te komen, somber en zwaar: Kom dan! Kom dan!

De jaren vloten voorbij; nimmer week de herinnering, maar de stroeve plooiën om zijn mond vervaagden vaker voor een glimlach. Dikwijls stonden kinderen toe te zien naar de kokende klokspijs, die in de gietvorm vloeide. Dan legde zijn hand zich soms op een jong hoofd en luisterde hij naar hun opgewekt gebabbel. En vol dankbare ontroering kon hij staren naar het avondlicht, dat zachtjes uitdoofde in het mozaiek der kerkramen.

In de werkplaats van Meester IJsbrand boog zich een grijzend

hoofd over de tekentafel. Tegenover hem zat Huib, zijn leerjongen. Zo nu en dan keek hij vol verwachting op naar zijn oude meester, maar storen durfde hij hem niet. Vol eerbied volgde hij de tekenstift in de hand van hem, die ver buiten de grenzen bekend en beroemd was. Eindelijk durfde hij schuchter vragen: „Meester, zullen we om deze nieuwe klok wat licht metaal gieten, zodat hij eens wat blijder klinken zal...?” Hij zweeg, verschrikt over zijn driestheid. Maar toen er geen antwoord van de overkant kwam waagde hij verder: „Niemand kan als u een klok laten schreien, maarre...” Hij haalde de lippen samen, maar toen zijn jonge, vurige ogen de oude wijze ogen van zijn Meester IJsbrand ontmoetten, zei hij vlug, terwijl zijn arm een verlegen beweging naar buiten maakte: „Ziet Meester wel hoe blij en vrolijk het op het Kerkplein is? Het leven is toch ook...?”

Meester IJsbrand was opgestaan, gooide de bovenhelft van zijn deur open en leunde naar buiten. Een milde voorjaarszon vol belofte tintelde op de jonge bladeren van de lindeboom voor het huis. In de verte speelden een paar kinderen, een vogel tureluurde de eerste tonen van een lentezang en boven alles uit zwiingend en groots zijn toren. Hij legde zijn arm om de schouders van de jongen, die naast hem was komen staan. „Ruikt Meester wel de lente?” vroeg Huib argeloos. Hij hoorde het niet. Zijn gedachten dreven ver weg... Eens was hij ook jong en leunde vol verwachting over zijn onderdeur. Toen voelde hij ook het blijde leven dringen in zijn bloed...

„Toen zongen mijn klokken, mijn jongen,” zei hij hardop, en in zichzelf mompelde hij: „Griete... kleine IJsbrand.”

„Maar later,” hij praatte weer tegen zijn knechtje, die eerbiedig en verwonderd naar hem opzag: „Later stierven ze... IJsbrand was nu bijna zo oud als jij geweest... Er stierven velen, en niemand kon meer luisteren naar die zingende klokkestem. Toen goot ik deze die je nu elke dag over het marktplein hoort, die past beter bij de eenzaamheid van ons, die achterbleven. Maar jij,” hij keek de jongen vol genegenheid aan,

„je hebt misschien wel gelijk. Ja, dat heb je misschien wel.” Hij zweeg weer, als had hij Huib vergeten. Zijn ogen dwaalden over het argeloze leven daar voor hem op het Kerkplein en bleven rusten op zijn vriend, zijn toren, eenzaam en stoer en overgoten van zonnelicht. En vlak voor zijn deur in een spleet van de steen, een paardebloem als een stralend wonder uit de harde grond. Hij wendde zich af.

„Kom jongen,” zei hij enkel, „zoek nog eens voor me na de berekeningen van de metalen voor de luiklok van onze kerk.” Lang nadat Huib weg was, bleef hij die avond nog over zijn papieren gebogen. Buiten waasde de voorjaarsnevel tedere schaduwen over de Dom. „Je hebt aldoor als een wachter over mijn leven gestaan,” dacht de oude man ontroerd. „Weet je nog van Griete en van IJsbrand?”

„Waarom? Waarom?” riepen mijn klokken in die tijden. En mijn hart schreide mee: „Waarom?” als ik luisterde naar Gods woord.” Verwonderd bleef hij even stilstaan bij zijn eigen gedachten. Vroeg hij de laatste jaren wel ooit: „Waarom?” als een verwijt aan God?

Onwillekeurig vouwde hij de handen. Nee, het was immers alles goed zo, deze eenzaamheid, deze rust in zich zelf. Weer werden zijn ogen getrokken naar de Dom, gehuld in de avondnevel, als een symbool van in zich zelf besloten kracht. Hij zag de avondzon nagloeien in de gebrandschilderde ramen, tot alleen de omtrekken van zijn toren nog maar vaag opdoemden in de duisternis. De volgende dag zond hij een verzoekschrift aan de heren burgemeesteren.

„Sta mij toe nog eenmaal mijn klok om te gieten. Het komt mij voor dat er een lichtere klank moet meespreken in zijn donkere stem.”

Een enkele van de vroede vaders begreep de oude klokken-gieter en het werd hem nogmaals toegestaan.

Weer stond hij boven de smeltketel en zag met lichte weemoed de zware bronzen stukken oplossen en uit elkaar vallen. Huib hielp hem, voortvarend en vol blijde verwachting. En toen was

het Kerstavond en hing de herboren klok boven in de toren.
Huib trok ditmaal het klokketouw.

Meester IJsbrand zat in de koorbank, leunde zijn hoofd tegen de wand en hoorde zijn klok; het was schreien en zingen beide. Zijn verklaarde ogen zagen onder de preekstoel het kruis, dat zijn strenge armen boven de kribbe uitspreidde.

Kribbe en kruis werden verenigd in een milde gloed van kaarsen, die de kribbe omstraalde en schuchter opklom tegen het harde houten kruis. Meester IJsbrand boog het hoofd en zag zijn leven aan zich voorbij glijden.

Eerst de kribbe, dan het kruis . . . en daaronder de mens, die vanuit zijn nietigheid geroepen wordt, kruis en kribbe te verstaan en zijn klokken om te smelten tot een harmonisch levenslied.

Meester IJsbrand vouwde de handen; boven zijn hoofd beierde zijn klok, die het randschrift droeg:

Langs kribbe en kruis
Naar 't Vaderhuis.

Max Treu

HET LIED DAT BACH WÈL WILDE SPELEN

Het was in de tijd rond Kerstmis van het jaar 1745. De straten van Leipzig waren gehuld in een feestelijk sneeuwkleed. Een felle noordenwind blies er doorheen en zorgde ervoor dat de mensen zo vlug mogelijk de warme kachel opzochten.

Men knikte elkaar vluchtig toe: „Koud vandaag, buurman,” en dan ging men vlug voorbij.

Slechts twee mannen maakten een uitzondering. Ze stonden al een hele tijd op de hoek van de Nikolaistraat en voerden een levendig gesprek. En ze waren daar zo in verdiept dat ze de waarderende groeten van de talrijke voorbijgangers niet opmerkten en dus ook niet beantwoordden.

Menigeen verwonderde er zich in stilte over dat de raadsheer van de stad, Friedrich Christian Schettler, en meester Johann Sebastian Bach, kantor van de Thomaskerk, in tegenstelling tot hun gewoonte, zo on hoffelijk waren.

„Ik zeg u, meneer Bach,” zei Schettler, en hij steunde daarbij zijn kin op de gouden knop van zijn wandelstok, „ik zeg u, het is helemaal uit. We hebben vandaag zekere berichten uit Dresden ontvangen. De legers van de Pruisische koning hebben een nieuwe overwinning behaald en ons land zal het zwaar te verduren krijgen als er niet spoedig vrede komt. Maar wat gaan ons in Saksen de moeilijkheden eigenlijk aan die de koning van Pruisen met de koningin van Bohemen en Hongarije heeft? Onze markten zijn leeg. Handel en verkeer liggen stil, het volk verdient geen cent, nood en armoede krijgen de overhand.”

Ernstig schudde Bach het hoofd. „Droeve tijden, droeve tijden. Er zal weinig vreugde zijn voor het kerstfeest dit jaar. Wie zal zich kunnen verheugen wanneer het land bloedt uit dui-

zend wonden? En nu weer een nieuwe overwinning van de Pruisen?"

„Ja, wij hebben betrouwbare berichten. Het is al twee of drie dagen geleden, en ik ben erg bang dat we de vijand met de kerstdagen in onze stad hebben, als er niet spoedig vrede wordt gesloten. Maar nu: moge het u goed gaan, meester Bach, en laat uw kerstlied in de Thomaskerk niet al te treurig klinken.”

„Dat zal het niet. Vrouwe Musica is nog altijd een goede troosteres in al het aardse leed.”

Een hartelijke handdruk en daarna scheidden zij.

Bach ging naar zijn huis. Toen hij zijn voordeur was binnengegaan, bleef hij een ogenblik verwonderd staan en luisterde. Uit zijn kamer kwam het geluid van verscheidene vreemde stemmen. Vlug deed hij de deur open. Geschrokken deinsde hij terug. Drie Pruisische officieren stonden tegenover hem, een oudere, een sterke grote gestalte met een kleine snor en bliksemende ogen, en twee jongere mannen, blijkbaar zijn adjudanten. Veel tijd om zich te verwonderen lieten zij de musicus niet. Vlug trad de oude officier met het verweerde gezicht op hem toe en zei: „Aha, daar is hij, ik bedoel, bent u de kantor Johann Sebastian Bach?"

Bars en ruw klonk de vraag, zodat de grote blauwe ogen van Bach toornig oplichtten. Maar rustig en schijnbaar gelaten antwoordde hij:

„Tot uw dienst — ik heet Johann Sebastian Bach en ben kantor van de Thomaskerk.”

De vreemde kwam nog een stap naderbij. Zijn donkere ogen fonkelden.

„Gelukkig dat ik niet langer op u hoefde te wachten. Wachten ben ik niet gewend, zoals u kunt weten. Ik heb gehoord dat u met bijzonder talent musiceert. Is dat waar?"

„Ik houd van muziek en ik beoefen haar.”

„Men zegt dat u een groot meester op het orgel bent. Is dat waar?"

„Ja, dat zegt men.”

„Geen praatjes alstublieft. Als iemand iets kan, mag hij daar ook voor uitkomen. Ik weet het uit goede bron. En ik wil dat u voor mij op het orgel speelt. Weet u, ik voel grote behoefte om God te danken, dat wil ik hier doen en daarvoor moet u een Te Deum spelen. U weet toch wat ik bedoel?”

„Zeker, generaal.”

„Goed, dan speelt u! Een Te Deum omdat de Heer mij de overwinning op mijn vijanden gegeven heeft.”

Johann Sebastian Bach keek op. „Welke overwinning?” vroeg hij.

„Nee maar, hebt u er nog niets van gehoord dat ik op de 15e december bij Kesselsdorf de Saksische legers heb aangevallen? Weet u wat dat betekent? Dat is een bloedige bezigheid, zeg ik u, en omdat ik en mijn soldaten daar redelijk doorheen gekomen zijn, en de Heer ons de zege heeft gegeven, wil ik Hem ook de eer geven. En u zult daarvoor het Te Deum spelen.”

Bach maakte een buiging.

„U veroorlove het mij, generaal, maar ik kan onmogelijk een Te Deum spelen ter ere van uw zege op mijn eigen landgenoten!”

De stok in de hand van de krijgsman kwam dreunend op de vloer. „Geen praatjes. U speelt en daarmee basta! Ik hoorde veel goeds over u, en omdat ik een grote overwinning behaald heb, wil ik ook een geweldig Te Deum horen zoals de eerste de beste niet spelen kan. Het moet iets heel bijzonders zijn, want God is bij Kesselsdorf zichtbaar met ons geweest.”

Weer maakt Bach een buiging. „Ik zal een andere organist voor u bestellen, generaal.”

Maar nu viel de oude heftig uit: „Als ik zeg dat ik ú wil horen spelen, dan speelt u!”

Langzaam schudde meester Bach zijn hoofd. „U kunt toch niet van mijn verwachten dat ik ter ere van de nederlaag van mijn landgenoten een Te Deum zal spelen? Ik begrijp u niet.”

„U speelt het Te Deum voor mij en niet voor uw keurvorst. En met welk doel ik het horen wil, kan u koud laten.”

Trots wierp Bach het hoofd in de nek. „Het kan mij niet koud laten, generaal.”

„Zwijg! Ik kommandeer twintigduizend kerels, en ik heb jullie Ratowski kleingekregen. Dus zal ik met u ook wel klaar-komen. Wilt u het daarop aan laten komen?”

Toorn laaide op in de ogen van Bach.

„Inderdaad, generaal, daar zal ik het op aan laten komen. Ik behoor niet tot uw twintigduizend kerels, en laat mij niet dwingen. Als u een Te Deum horen wilt, laat u het zich dan door een van die twintigduizend voorspelen. De Raad van onze stad zal de overwinnaars van ons land de sleutel van de kerkdeur niet kunnen weigeren.”

Het bloed steeg de officier naar het gezicht en dreigend zwollen de aderen van toorn op zijn voorhoofd. Hij trad zo dicht mogelijk op Bach toe en pakte hem bij zijn jas.

„Weet u dat ik de macht heb u te laten opsluiten?”

Rustig antwoordde Bach: „Dat weet ik — het geweld van de overwinnaar! Maar met geweld laat Bach zich nooit aan het orgel zetten. En een Te Deum ter ere van de vijand van ons land, zal hij nooit en te nimmer spelen.”

„Wilt u niet?”

„Nee generaal, mijn geweten verbiedt mij te spelen.”

Weer kwam de stok van de officier dreigend neer.

„Ik wil u niet horen spréken, maar spélen. En ik zal u laten zien dat ik mijn wil doorzet. Er zijn nog middelen om een onwillige kantor en musicus mores te leren.”

En met zware schreden verliet de generaal, gevolgd door zijn begeleiders, het huis.

Bach haalde een paar maal diep adem.

„Zo laat Bach zich niet behandelen, door niemand, al kommandeerde hij ook honderdduizend kerels.”

Daarna liep hij in gedachten zijn kamer op en neer. Dat kon een mooie kerstfeest worden, als de generaal ernst maakte met zijn woorden en hem „mores” zou leren.

Daar ging de deur open en in grote opwinding trad raadslid Schettler de kamer binnen.

„Om 's hemels wil, meester Bach wat hebt u aangericht! Moge God de Heer ons allen genadig zijn en u in het bijzonder. U hebt vorst Leopold von Dessau diep beledigd. Vanmorgen is hij de stad binnengekomen met een handvol soldaten, niemand had er erg in. Wij meenden allemaal dat hij nog bij Dresden was. En nu is hij hier zo plotseling als een wervelwind, en u hebt hem beledigd! U zult gearresteerd worden, ieder ogenblik kunnen de soldaten hier zijn. Vlucht meester, vlucht, zolang er nog tijd is. Mijn wagen staat voor, die brengt u buiten de stad.”

„Dat zou laf zijn,” riep Bach trots.

„De wraaklust en het geweld van een machtig man uit de weg te gaan, is niet laf, dat is alleen maar verstandig, luister naar mij! De kazematten van Maagdenburg of Spandau zijn diep en stil. U hebt volkomen gelijk dat u het bevel van de generaal niet wilde opvolgen; wij kunnen geen Te Deum zingen op het ongeluk dat over ons land is gekomen. Maar die stijfkop begrijpt dat niet, hij ziet in u slechts een opstandige vijand. Vlucht dus, waarom zou u zich zulk een ellende op de hals halen?”

Bach aarzelde. Heftiger drong nu de raadsheer aan: „U bent de wereld nog meer schuldig dan te bewijzen dat u een trotse man bent, die niet bang is voor de groten van deze wereld. Wij houden van u en wij waarderen uw grote begaafdheid. Bewaar uzelf voor ons en ga de stad uit, tot de tijden veiliger geworden zijn. Vlucht, meester Bach, vlucht!”

Peinzend antwoordde Bach: „U hebt wel gelijk, dat zie ik wel.”

„Dan vlug weg. Hier, neem deze beurs . . .”

Op dat ogenblik werd de deur stormachtig opengetrokken. Lachend en jubelend stormde een groep kinderen naar binnen. Jongens en meisjes tussen acht en veertien jaar.

„Oom Bach, oom Bach!”

Ontsteld keek de raadsheer naar het troepje dat om de kantor heen drong.

„Bent u ons helemaal vergeten, oom Bach?” vroeg een klein meisje en vleide zich zacht tegen hem aan. „Weet u dan helemaal niet meer dat u vanmiddag met ons in de kerk spelen en zingen wilde: „Uit hoge hemel kom ik aan”? Wij kennen het toch nog niet goed! En nu zitten we al zolang in de kerk op u te wachten en u bent niet gekomen en het is daar zo koud. Hebt u ons helemaal vergeten, oom Bach?”

Liefkozend legde de kantor zijn hand op het blonde hoofd van zijn lieveling en met weemoedige ernst knikte hij zacht: „Ja, ik had jullie helemaal vergeten.”

„Maar oom Bach, dat gaat toch niet. U hebt ons toch beloofd dat u ons vandaag nog les zou geven. En u speelt er zo mooi bij op het orgel.”

Nu trad de raadsheer tussen Bach en de kinderen. „Om Gods wil, Bach, laat je niet ophouden door die kinderen. Vertrek!” Maar het kleine meisje had stevig Bachs hand gepakt en liet hem niet los. „Nee, u mág niet weg, oom Bach. U moet met ons spelen en zingen. Dat hebt u ons beloofd. En wat je belooft, moet je toch doen?”

Met een lachje vol vertrouwen hief ze haar gezichtje naar hem op en zei: „Het Kerstkind mag men toch niet laten wachten?” De ogen van Bach begonnen te lichten met een bijzondere glans. „Nee mijn kind, Christus mag men niet laten wachten. Kom, we zullen gaan. — Met uw welnemen, u ziet... mijn bezigheden roepen mij!”

Schettler hield hem tegen.

„Bent u niet goed wijs, meester?”

„Misschien, zoals ieder die vrouwe Musica dient!”

„Wilt u werkelijk uw ongeluk tegemoet rennen?”

„Er zal nog gerechtigheid zijn!”

„Ja, maar de gerechtigheid gaat zwaar ter been, zij sleept zich slechts langzaam voort. Wilt u daarop wachten?”

„Ik wil wel eens zien wie de hand aan mij zal slaan als deze

kinderen mij beschermen. Kom, kleine zangers!”

Buiten stond de koets van het raadslid met twee vurige paarden ervoor, die ongeduldig in de sneeuw trappelden.

Maar zij wachtten tevergeefs. Meester Johann Sebastian klom niet in de koets. Vriendelijk knikte hij naar de koetsier en liep er langs naar de Thomaskerk.

Vooraan meester Bach met de kleine Maria Siebert, daarachter de andere kinderen, tussen hen in de raadsheer Schettler.

Over die hele processie hing iets bijzonders, feestelijks, zodat de mensen bleven staan en zich afvroegen: „Wat betekent dat! Laten we eens kijken wat daar gaat gebeuren!”

Bij de kerk aangekomen klom meester Bach met de kinderen omhoog naar het koor. Naar het orgel. Toen hij boven kwam, stond hij een ogenblik verschrikt stil en de kinderen deinsden eerbiedig terug. Een Pruisische soldaat had juist het orgel geopend en wilde er vóór gaan zitten om te spelen. Rustig trad Bach op hem toe.

„Wie bent u?”

„Een soldaat van de koning van Pruisen die het orgelspelen geleerd heeft.”

„Wat doet u hier?”

„Op bevel van mijn kommandant, de vorst van Dessau, ben ik hier. Er moet een Te Deum gespeeld worden — de militaire muziek komt dadelijk en de vorst kan ieder ogenblik met zijn begeleiders verschijnen. De kantor van deze kerk, Johann Sebastian Bach, heeft geweigerd het orgel te bespelen, hij is intussen gearresteerd.”

Lachend antwoordde Bach: „Dat is een vergissing, beste vriend, Bach staat hier voor u.”

Toen sprong de soldaat van het orgel op. Verbazing en bewondering stonden op zijn gezicht te lezen.

„U bent . . . Meester, neem mijn plaats in. Geen is waardiger dezer plaats te bekleden dan u.”

„Kent u mij?” vroeg Bach verwonderd.

„Wie van hen die orgel spelen in de Duitse landen zou u niet kennen? Ik ken al uw werken. Dikwijls is de vorst van Dessau onder mijn toehoorders geweest — hij houdt veel van orgelspel en daarom sta ik bijzonder in de gunst bij hem. Na de Kesselsdorfse veldslag wilde hij een Te Deum horen. Toen heb ik hem gezegd dat er in Lepzig iemand was waar geen ander tegenop kon, die moest hij gaan horen. En dus heeft hij op zijn doorreis hier halt gehouden. U moest en zou voor hem spelen. Vergeef mij, meester, ik had het goed bedoeld.”

Zonder de heftig en snel sprekende man te onderbreken, had Bach geluisterd. Nu nam hij de hem toegestoken hand. „Ik weet het, u hebt het goed bedoeld. Ik ben ook niet boos. — En nu, als u wilt, laat mij aan het orgel gaan zitten. Daar komen de musici al.”

Bijna eerbiedig maakte de soldaat plaats voor de meester.

„Een Te Deum, meester,” fluisterde hij hem toe. „Een Te Deum, en de vorst vergeeft u alles!”

Glimlachend boog Bach het hoofd. „Ja, een Te Deum, maar een ander dan hij verwacht, het Te Deum dat ik — en daarbij wees hij op de sprakeloos erbij staande kinderschaar — mijn kleine lievelingen schuldig ben.”

Intussen hadden de musici zich zwijgend achter Bach opgesteld.

„Kunt u het lied „Uit hoge hemel kom ik aan” blazen?”

„Jazeker,” klonk het antwoord als uit één mond.

„Let dan goed op,” zei Bach, en als een commando schalde zijn stem helder en duidelijk: „Let goed op en begeleid mij zodra ik met de melodie begin. Begrepen?”

Daar kwamen zware schreden de trap op.

„De vorst!” riep de soldaat zachtjes.

Vlug wendde Bach zich tot de kinderen.

„En ook jullie goed opletten. Zodra je de melodie hoort, zing je allemaal mee!”

Nu sloeg hij de eerste maten van het voorspel aan.

Vlak achter hem stond de vorst van Dessau.

„Daar heb je die mirakelse vent!” bromde hij. „Hoe komt die hier? Hij hoorde al lang opgesloten te zijn.”

Maar alles in hem verstomde voor de klank van het kinderkerstlied: „Uit hoge hemel kom ik aan,” dat meester Bach aansloeg in machtige accoorden.

Een wenk van zijn hoofd naar de kinderen, een zelfde knik naar de musici en daar bruiste het koraal door de kerk:

Uit hoge hemel kom ik aan,
mijn goede tijding wilt verstaan.
Ik zing, opdat uw vreugd vermeer,
de blijde boodschap van mijn Heer.

Geboren is een hemels Kind,
van ene jonkvrouw zeer bemind,
een Kindje schoon en teer en rein.
't Moge u tot lust en vreugde zijn.

Jubelend en triomferend klonken de kinderstemmen, blij en opgewekt de oudere stemmen uit het middenschip van de kerk, machtig en daverend de trompetten en bazuinen, en vlak achter zich, hoorde de grote organist een diepe mannenstem aandachtig meezingen:

Lof, eer, zij God op hoge troon,
Die schenkt ons hier Zijn eigen zoon,
dat heel het hemels engelenheer
lofzingt en prijst het Kindje teer.

Meester Bach herkende deze diepe stem.

Het koraal was ten einde. De kantor speelde een naspel, zoals alleen hij dat kon.

Machtiger en machtiger zwol het aan: van het zachte liefelijke piano, opstijgend door alle registers tot een ruisend forto. Tot het eindelijk uitklonk in een geweldig majesteitelijk halleluja der ganse schepping:

Lof, eer en aanbidding zei U, Heer,
van eeuwigheid tot eeuwigheid!

Daarna nog eenmaal een korte wenk naar de kinderen en de blazers, en nog eens bruipte de eerste strophe van het kerstlied door de kerk:

Uit hoge hemel kom ik aan,
mijn goede tijding wilt verstaan.
Ik zing, opdat uw vreugd vermeer,
de blijde boodschap van mijn Heer.

Plotseling zweeg alles, diepe stilte heerste rondom. Langzaam stond meester Bach op en ging naar de generaal.

„Ik ben uw gevangene, hoogheid, u zocht mij, naar ik hoorde.”
„Dat zou wel een gemene hondsvot moeten zijn, die zich aan ú zou vergrijpen. U hebt weliswaar geen Te Deum gespeeld, dat weet ik wel, maar u hebt mij de engelen in de hemel laten horen, en zulk een musicus als u, heb ik niet eerder gehoord. Hij die omringd is door zulke engelenscharen — en daarbij wees de vorst naar de kinderen — is voor mensenhanden onschendbaar!”

Hij greep Bachs hand en drukte die krachtig.

„Weet u, ik kan u niet tot Pruisisch officier benoemen, want voor de strijd bent u niet jong genoeg meer. En ook kan u niet tot mijn hofkantor maken, want u hebt een harde kop en dus

zouden wij elkaar iedere dag in de haren vliegen. Maar ik nodig u uit mij als uw goede vriend in Dessau te komen bezoeken zo vaak als u wilt. En mocht u dan lust hebben om mij bij gelegenheid op orgelmuziek te tracteren en mij daarmee een werkelijk feest te verschaffen, zo zal mij dat bijzonder welkom zijn. Vergeet u dit niet en blijf het een krijgsman die gewend is te bevelen, niet nadragen dat hij u zo hard wilde aanpakken. Kerels als u, kan geen mens wat bevelen, want zij staan onder bevel van een Hogere Heer. Dat heb ik vandaag ervaren.” En met opgeheven hoofd, omringd door de kinderen en een enthousiaste menigte, ging meester Bach naar zijn woning.

